

IETS OVER DE ZUIDELIJKE AKKERSLAK *DEROCERAS PANORMITANUM* EN HET VOORKOMEN VAN DEZE GEÏNTRODUCERDE NAAKTSLAK OP TERSCHELLING

H.K. Mienis

Some information concerning the fieldslug *Deroceras panormitanum* and the presence of this introduced slug on the Isle of Terschelling

Some general information is given concerning *Deroceras panormitanum* and its recent spread to most of the continents and in particular to its arrival and subsequent dispersal in the Netherlands and Belgium. Some characters (external morphology and preferred biotope) are given, which may serve in the field as a marker that we are most probably not dealing with the common fieldslug *Deroceras laeve* but with one of the introduced species *D. panormitanum* or *D. sturanyi*. The first records are given concerning the presence of *D. panormitanum* on the Isle of Terschelling, one of the Dutch Wadden-islands. Possible ways of its introduction in Terschelling are enumerated.

De Zuidelijke akkerslak *Deroceras panormitanum* (Lessona & Pollonera, 1882) is van oorsprong een Zuid-Europese, meer speciaal een Siciliaanse of Tyrreenese soort (Giusti et al., 1995; Wiktor, 2000). Net als heel veel andere naaktslakken, die weinig eisen stellen aan een bepaald biotoop, is deze naaktslak erin geslaagd om zich in de meeste werelddelen te vestigen (Smith, 1989; Barker, 1999; Robinson, 1999; Wiktor, 2000; Hausdorf, 2002; Forsyth, website). Wat Noordwest-Europa betreft, komt *Deroceras panormitanum* nu bijna in alle landen voor (Falkner et al., 2001).

De Zuidelijke akkerslak is sinds 1969 uit Nederland bekend: John Clerx trof deze naaktslak aan in Domburg tijdens een excursie van de Nederlandse Malacologische Vereniging (Gittenberger et al., 1970: als *Deroceras caruana*, één van de synoniemen). Ruim tien jaar later werden enkele nieuwe Nederlandse vindplaatsen bekend gemaakt (Gittenberger & De Winter, 1980; De Winter, 1984), hetgeen het totaal bracht op zeven. Dit aantal stond echter in schrijnend contrast met de situatie bij onze zuiderburen. In België werd de eerste vondst een jaar eerder (1968) gedaan en 14 jaar later was de Zuidelijke akkerslak reeds bekend uit 57% van alle 10x10 km² blokken (De Wilde et al., 1986: als *Deroceras caruana*). Daar slakken geen staatsgrenzen erkennen, moest er wat het voorkomen van deze naaktslak in Nederland betreft iets mis zijn. Ik kon mij dan ook geheel verenigen met de woorden van De Winter (1984): 'Op basis van deze gegevens durf ik de stelling aan dat *Deroceras panormitanum* inmiddels een algemene soort in Nederland is. Het kleine aantal vindplaatsen heeft m.i. als voornaamste oorzaak, dat er in Nederland niet systematisch gemonsterd wordt, in tegenstelling tot b.v. in België. Bovendien worden naaktslakken door relatief weinig malacologen verzameld en door nog minder anatomisch onderzocht.'

Deze stelling gaat nog steeds op, alhoewel de naaktslakken in het kader van het 'Atlasproject Nederlandse Mollusken', nu meer aandacht gekregen hebben. Dit heeft in de laatste jaren tot veel nieuwe vindplaatsen geleid. De Zuidelijke akkerslak is bijvoorbeeld uit de omgeving van Amsterdam op zijn minst bekend van 37 vindplaatsen (De Bruyne & Neckheim, 2001). Volgens John Clerx (schriftelijke informatie) komt *Deroceras panormitanum* ook heel algemeen in Zuid-Limburg voor.

Ik let in de laatste jaren ook meer op deze geïntroduceerde naaktslak, of eigenlijk moet ik zeggen dat een deel van de naaktslakjes, die ik vroeger in het veld gemakshalve noteerde als de Kleine akkerslak *Deroceras laeve* (Müller, 1774), nu wat beter bekeken worden. Daarbij laat ik mij leiden door het uiterlijk van de *Deroceras* en het biotoop waarin zij wordt aangetroffen. Egaal (donker-)bruine Akkerslakken, die groter zijn dan een gemiddelde Kleine akkerslak, wat minder glibberig er uit zien, een duidelijke, lichte ring vertonen rondom de ademopening en in een wat droger biotoop leven, worden nu mee naar 'huis' genomen om daar anatomisch bekeken te worden. Waarschijnlijk hebben we dan namelijk niet te maken met een Kleine akkerslak maar met de Zuidelijke akkerslak, ofschoon niet uitgesloten moet worden dat ook de Oostelijke akkerslak *Deroceras sturanyi* (Simroth, 1894) onder het materiaal kan schuilen. Voor de verschillen tussen deze soorten verwijs ik naar Gittenberger et al. (1984), Kerney & Cameron (1980), of naar één van de reeds eerder genoemde werken.

Daar ik tijdens mijn bezoeken aan Nederland voornamelijk in het waterrijke gedeelte van Noord-Holland boven het Noordzeekanaal rondzwerf, heb ik de Zuidelijke akkerslak tot nog toe slechts op één plaats met zekerheid vast kunnen stellen: het Julianapark in Hoorn. Zij komt daar heel algemeen voor in gezelschap van twee verschillende soorten Kielslakken, waarvan één nieuw voor de malacofauna van Nederland is (Mienis, in voorbereiding).

Tijdens elk verlof in Nederland wordt ook altijd een week op Terschelling doorgebracht. Hoewel dergelijke bezoeken het best gekarakteriseerd kunnen worden als overladen familiereünies, blijft er altijd wel tijd over voor wat malacologisch onderzoek. Mijn aandacht gaat dan vooral uit naar landslakken, die eigenlijk niet op Terschelling thuishoren (Mienis, 2001 & 2002a-d). Op deze manier werd tijdens mijn twee laatste bezoeken in de herfst van 2001 en 2002 tot mijn grote verrassing de Zuidelijke akkerslak op drie lokaliteiten aangetroffen:

- Oosterend, droge voortuin op no. 53, onder stuk karton, 5 oktober 2001;
- Oosterend, droge voortuin van 'Bloemsierkunst Lotus (Hansma)' op no. 24, onder stukje hout, 8 oktober 2002;
- Midsland, tuin rondom Oerol-gebouw aan de Zuid Midslandweg, 9 oktober 2002.

Op de laatste vindplaats komt ook de Kleine akkerslak voor, echter uitsluitend in de wat vochtigere delen van de tuin.

Bovenstaande vondsten schijnen de eerste waarnemingen van de Zuidelijke akkerslak op één van de Nederlandse Waddeneilanden te zijn. De soort was reeds bekend van het Duitse Waddeneiland Baltrum (Lill, 1999), waar zij voor het eerst in 1998 werd gevonden. Ondertussen is *Deroceras panormitanum* een heel algemene verschijning op Baltrum geworden (Lill, 2001).

Naar het hoe en wanneer de Zuidelijke akkerslak op Terschelling terecht is gekomen, kunnen we slechts gissen. Jaarlijks wordt Terschelling bezocht door ruim 400.000 gasten (Winter, z.j.), zodat een directe of indirecte introductie via deze toeristenstroom niet tot de onmogelijkheden behoort. Onder directe introductie via de toeristenstroom versta ik de onopzettelijke invoer van zaden en dieren door middel van 'besmette' tenten, caravans, auto's, enz., onder indirecte introductie versta ik de aanvoer van 'besmette' verse etenswaren zoals groente en fruit van het vasteland. Een andere mogelijkheid moet gezocht worden in de aanvoer van huis- en tuinplanten van elders. In de laatste jaren is er ook een tuincentrum verschenen op Terschelling, namelijk in Striep. Bovendien zijn er diverse bloemenwinkels (onder anderen in West-Terschelling en Midsland) en grote supermarkten, die ook potplanten verkopen. Na de bloei worden de planten vaak overgeplant in de tuin. Bijna al deze planten worden van het vasteland ingevoerd en wie ooit een bezoek gebracht heeft aan een kweekbedrijf van pot- en tuinplanten weet dat dergelijke plaatsen eldorado's zijn voor (naakt)slakken.

Of de Zuidelijke akkerslak zich net zo thuis zal voelen op Terschelling, als het geval schijnt te zijn op Baltrum, moet de toekomst leren.

Mijn dank gaat uit naar John Clercx voor het verstrekken van gegevens over het voorkomen van *Deroceras panormitanum* in Zuid-Limburg.

Literatuur

- Barker, G.M., 1999. Naturalised terrestrial Stylommatophora (Mollusca: Gastropoda). Fauna of New Zealand, 38: 249 p.
- Bruyne, R. de & T. Neckheim, 2001. Van Nonnetje tot Tonnetje – De recente en fossiele weekdieren (slakken en schelpen) van Amsterdam. 207 p. Schuyt & Co, Haarlem.
- Falkner, G., R.A. Bank & T. von Proschwitz, 2001. Check-list of the non-marine molluscan species-group taxa of the States of Northern, Atlantic and Central Europe (CLECOM I). Heldia, 4(1-2): 1-76.
- Gittenberger, E., W. Backhuys & T.E.J. Ripken, 1970. De Landslakken van Nederland. Bibliotheek K.N.N.V., 17: 177 p.
- Gittenberger, E., W. Backhuys & T.E.J. Ripken, 1984. De Landslakken van Nederland. 2de druk. Bibliotheek K.N.N.V., 37: 184 p.
- Gittenberger, E. & A.J. de Winter, 1980. Nieuwe gegevens over in Nederland gevonden naaktslakken. Basteria, 44(5-6): 71-76.
- Giusti, F., G. Manganelli & P.J. Schembri, 1995. The non-marine molluscs of the Maltese Islands. Museo Regionale di Scienze Naturali, Torino, Monografie, 15: 607 p.
- Hausdorf, B., 2002. Introduced land snails and slugs in Colombia. Journal of Molluscan Studies, 68: 127-131.
- Kerney, M.P. & R.A.D. Cameron, 1980. Elseviers Slakkengids. 310 p. Elsevier, Amsterdam & Brussel (vertaling en bewerking: E. Gittenberger).
- Lill, K., 1999. *Deroceras panormitanum* und *Limax maximus* auf der ostfriesischen Düneneinsel Baltrum (Gastropoda: Agriolimacidae, Limacidae). Schriften zur Malakozöologie, 13: 55-56.
- Lill, K., 2001. Zur Entwicklung der Landschneckenfauna auf der niedersächsischen Düneneinsel Baltrum. Heldia, 3(2-3): 95-96.
- Mienis, H.K., 2001. Vreemdelingen onder de landslakken van Terschelling. Deel 1: De Grote karthuisherslak in Oosterend. Rinkelbollen, 2001(4): 3-6.
- Mienis, H.K., 2002a. Vreemdelingen onder de landslakken van Terschelling. Deel 2: Over het komen en gaan van de Slanke duinhoren in Midsland. Rinkelbollen, 2002(1): 7-8.
- Mienis, H.K., 2002b. Vreemdelingen onder de landslakken van Terschelling. Deel 3: De Wijngaardslak in Midsland. Rinkelbollen, 2002 (2):2-4.
- Mienis, H.K., 2002c. Vreemdelingen onder de landslakken van Terschelling. Deel 4: De Segrijnslak en zijn lievelingskost: tuinplanten. Rinkelbollen, 2002 (3):3-7.
- Mienis, H.K., 2002d. Vreemdelingen onder de landslakken van Terschelling. Deel 5: De Gewone tuinslak. Rinkelbollen, 2002 (4):9-12.
- Robinson, D.G., 1999. Alien invasions: the effects of the global economy on non-marine gastropod introductions into the United States. Malacologia, 41: 413-438.
- Smith, B.J., 1989. Travelling snails. Journal of Medical and Applied Malacology, 1: 195-204.
- Wiktor, A., 2000. Agriolimacidae (Gastropoda: Pulmonata) – a systematic monograph. Annales Zoologici, Warszawa, 49: 347-590.
- Wilde, J.J. de, J.L. van Goethem & R. Marquet, 1986. The distribution of the species of the genus *Deroceras* Rafinesque, 1820 in Belgium (Gastropoda, Pulmonata, Agriolimacidae). Bulletin van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Biologie, 56: 137-148.
- Winter, A.J. de, 1984. Over het voorkomen van *Boettgerilla pallens* Simroth en *Deroceras panormitanum* (Lesson & Pollonera) in Nederland. Correspondentieblad van de Nederlandse Malacologische Vereniging, 219: 1547-1551.
- Winter, P., z.j. Voorwoord. In B. Boomstra & P. Lautenbach (Red.): Reisgids voor Terschelling, 7. VVV Terschelling & Van Gorcum.

Web-Site: Forsyth, R.G., 2002. Land Snails of British Columbia. Exotic terrestrial gastropods.
<http://www3.telus.net/rforyth/xgasterr.html>

Adres van de auteur:
 Zie pagina 55

Dringend gezocht: T.W. de Boer & R.H. de Bruyne, 1991. De schelpen van de Friese Waddeneilanden. 292 p. Fryske Akademy. Leeuwarden. Tegen elke aannemelijke prijs. H.K. Mienis.